

Петроченко В. І. (м. Запоріжжя)

Риби і міноги Запорізької області

Загальний огляд іхтіофауни Запорізької області (таксономічний, хорологічний, раритетний та еколого-фауністичний аналіз)

Однією з найменш вивчених груп хребетних тварин Запорізької області залишаються риби та міногоподібні. Зважаючи на рибогосподарське значення Дніпра та Азовського моря, лише їх іхтіофауна вивчена більш-менш повно [1; 7-8; 12; 15-17; 20-23; 34; 41-42; 44-45; 48-56; 59-61]. Задовільним можна вважати рівень вивчення іхтіофауни приазовських річок та лиманів [10-11; 13-14; 26; 28; 33; 46]. Дані про рибне населення інших середніх та малих річок регіону значно застаріли й залишаються фрагментарними [1; 3-5; 27; 35].

Повний список іхтіофауни Запорізької області вперше складений нами у 2013 році [37; 38]. У даній статті представлений загальний огляд іхтіофауни регіону (таксономічний, хорологічний, раритетний та еколого-фауністичний аналіз), наводяться рисунки майже всіх видів риб, які зареєстровані у межах Запорізької області та прилеглої акваторії Азовського моря за останні 50 років (кольорові таблиці I-VI).

Поверхневі води Запорізької області: Короткий огляд

Риби і міноги є типовими представниками водної фауни. Тому, вважаємо за потрібне, на початку статті надати коротку характеристику поверхневих вод регіону.

Дніпро – головна водна артерія країни. Його умовно поділяють на три частини: Верхній, Середній і Нижній Дніпро. Запоріжжя знаходиться як раз на межі між Середнім і Нижнім Дніпром. Гідрологічний режим Дніпра, як великої річки, істотно відрізняється від гідрологічних умов інших річок області. За характером водного режиму Дніпро – типова рівнинна річка, що характеризується високою весняною повінню, низькою літньою і зимовою меженню і підвищеним стоком восени. Відповідно до такого режиму коливання рівня води в Дніпрі з року в рік носять однотипний характер. До зарегулювання стоку щороку по Дніпру проходила весняна повінь, протягом якої стік складав 60-80% всього річного об'єму. Решту частини року по річці протікала невелика кількість води з малими коливаннями. У міру спорудження водосховищ гідроелектростанцій стік цей все більш вирівнюється [35; 41].

Рис. 1. Дніпровські плавні

Рис. 2. Дніпро в районі о. Хортиця

У свій час, вирвавшись з району дніпровських порогів, Дніпро розмив на території області широку й глибоку долину, яка тепер має вигляд озероподібного розширення. На всій величезній площі це розширення було прорізане короткими річками, протоками, заповнене болотами, озерами. Ця складна сітка водотоків створювала справжній гідрографічний лабіринт. У весняний період, коли в Дніпро надходило багато талих вод, ріка виступала з свого русла і затоплювала все широке днище – заплаву. У квітні-травні тут утворювалась величезна тимчасова водойма, яка нагадувала сучасне Каховське водосховище. Після повені заплава висихала, залишалась лише складна мережа різних водойм. Ця територія, що була покрита розкішною лісовою і трав'янистою рослинністю, здавна була відома під назвою дніпровських плавнів, або славнозвісного *Великого Лугу*.

Зі сходу плавні оконтурювала р. Конка, у зв'язку з чим, запорізька частина їх називалась Кінськими плавнями. Тепер це північна частина Каховського водосховища. Гребля Дніпровської ГЕС підняла води Дніпра в районі порогів, де виникло Дніпровське водосховище. Таким чином, в результаті гідротехнічного будівництва, Дніпро в межах Запорізької області перетворився у штучні водойми.

Довге звивисте русло від витоків до гирла розтягнулося на 2201 км. Тільки 138 км, або 6 % протяжності русла Дніпра пов'язано з територією Запорізької області. Більшу частину займають водосховища – Дніпровське (Запорізьке) і Каховське. Нижче Дніпрогеса Дніпро розділяється на два рукави: правий – Старий Дніпро і лівий – Новий Дніпро; між цими рукавами розташований острів Хортиця. За оцінками спеціалістів, Старий Дніпро утворився у геологічному розломі кілька мільйонів років тому, а Новий Дніпро – 200-300 тис. років тому [35].

Вигляд річки Дніпро зараз має тільки на ділянці від Дніпрогесу до с. Біленьке Запорізького району (біля 30 км), відділяючись від верхів'я Каховського водосховища системою плавневих островів. Ширина долини Дніпра складає до 18 км, заплави – до 12 км. Праві схили долини круті і високі (до 50 м), складаються переважно з кристалічних порід; ліві – низькі та пологі, складені з пісків, лесів і глин, які утворюють до чотирьох річкових терас. Місцями між стрімким правим берегом і водним плесом Дніпра простягаються смуги рівнинних притерасних ділянок. Глибина річки сягає 8 м. Максимальна температура води реєструється в липні і може перевищувати 25°.

Значне місце серед поверхневих вод в регіоні займають **річки**, які належать до **басейнів Дніпра і Азовського моря**. Їх загальна протяжність в межах області складає 2013 км. Густина річкової мережі невелика, в середньому на 1 км² території доводиться 0,047 км річок. Річкова мережа розподілена по території області нерівномірно. Найбільш бідна річками південно-західна частина приазовських степів. В області, крім Дніпра, нараховується 118 річок. Переважна їх більшість відноситься до малих річок (з площею водозбору до 2000 км²), і лише 3 річки (Молочна, Гайчур і Конка) – до середніх (з площею водозбору більше 2000 км²). Річки Запорізької області за їх режимом відносяться до річок, що мають яскраво виражений степовий характер. У весняну повінь при таненні снігів вони сильно розливаються, а влітку стають маловодними і часто пересихають. Пересихання – істотна особливість більшості річок, особливо приазовських. У маловодні роки і в роки середнього стоку вони часто пересихають [35; 41].

На південному сході Запорізька область межує із **Азовським морем**. Азовське море займає мілку улоговину, яка наприкінці третинного періоду була суходолом. Тоді по ній протікала р. Дон, яка впадала у Чорне море в тому місці, де тепер Керченська протока. Наступна морська трансгресія утворила мілководне Азовське море, яке зараз з'єднане з Чорним морем вузькою (5-7 км) і мілкою (5-13 м) Керченською протокою.

Гідрологічний режим Азовського моря визначається його замкнутістю, мілководністю, невеликими розмірами і значним стоком прісної води. Площа Азовського моря – 39 тис. км², а об'єм води – 290 км³, пересічна глибина 7,4 м, а максимальна – 15 м. Довжина

Рис. 3. Азовське море. Бердянська коса

Рис. 4. Молочний лиман

берегової лінії Азовського моря складає 2690 км, в межах області – 306 км. Характерною її властивістю є помітна пониженість і наявність морських заток. Берег має круті уступи з численними прибійними нішами; пляж, де він є, у більшості місць вузький.

У хвилястій береговій лінії виділяються Бердянська і Обитічна коси та коса Федотова з о. Бірючий, який є її продовженням. З косами межують Бердянська і Обитічна затоки, Молочний і Утлюцький лимани.

Середні температури води в Азовському морі в липні-серпні сягають 24-25°C, а в січні-лютому – від -1 до -5°C. Влітку море біля берегів нагрівається до 30-32°C. У грудні північна частина моря замерзає, а у відкритому морі поширюється дрейфуюча крига. Товщина льоду сягає 35-80 см. Солоність вод Азовського моря останніми десятиліттями зростає, що пояснюється порушенням балансу стоку в море прісних вод і припливом солоних чорноморських вод. Пересічна солоність зараз становить близько 13‰, а тривалий час дорівнювала 10,9‰. Водний баланс Азовського моря в основному формують води річок Дону і Кубані (34,6 км³), та біля 20 інших невеликих річок, у тому числі Берди, Обитічної і Молочної (2 км³). Стік води з Азовського моря в Чорне відбувається завдяки потужним поверхневим течіям. Чорноморська вода у меншій кількості надходить в Азовське море через придонну течію Керченської протоки.

ІХТІОФАУНА ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Таксономічний аналіз

Сучасна іхтіофауна України, за різними даними, включає 249-302 видів міног і риб [6; 24; 29-31]. За літературними і нашими даними, іхтіофауна Запорізької області включає 133 види міног та риб (з урахуванням акліматизованих та інвазійних видів), які належать до 3 класів, 17 рядів, 41 родини та 95 родів.

Наводимо список міног і риб Запорізької області (табл. 1)

Таблиця 1

СИСТЕМАТИЧНИЙ СПИСОК МІНОГ І РИБ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Тип ХОРДОВІ – <i>CHORDATA</i> – ХОРДОВЫЕ				
Підтип ЧЕРЕПНІ – <i>CRANIATA</i> – ЧЕРЕПНЫЕ				
Надклас МІНОГОВИДНІ – <i>PETROMYZONTOFORMES</i> – МИНОГОВИДНЫЕ				
Клас МІНОГИ – <i>PETROMYZONTIDA</i> – МИНОГИ				
Ряд МІНОГОПОДІБНІ – <i>PETROMYZONTIFORMES</i> – МИНОГООБРАЗНЫЕ				
Родина Міногові – <i>Petromyzontidae</i> – Миноговые				
Мінога українська – <i>Eudontomyzon mariae</i> (Berg, 1931) – Минога украинская	+			ЄУБ М ^{LC}

Надклас РИБИ – PISCES – РЫБЫ				
Клас ХРЯЩОВІ РИБИ – CHONDRICHTHYES – ХРЯЩЕВЫЕ РЫБЫ				
Ряд КАТРАНОПОДІБНІ – SQUALIFORMES – КАТРАНООБРАЗНЫЕ				
Родина Катранові – Squalidae – Катрановые				
Катран, акула колюча строката – <i>Squalus acanthias</i> Linnaeus, 1758 – Катран		+	+	М
Ряд СКАТОПОДІБНІ – RAJIFORMES – СКАТООБРАЗНЫЕ				
Родина Ромбові скати – Rajidae – Ромбовые скаты				
Скат колючий, морська лисиця – <i>Raja clavata</i> Linnaeus, 1758 – Скат колючий			+	М
Родина Хвостоколові – Dasyatidae – Хвостоколовые				
Морський кіт – <i>Dasyatis pastinaca</i> (Linnaeus, 1758) – Хвостокол обыкновенный			++	М ^{DD}
Клас КІСТКОВІ РИБИ – OSTEICHTHYES – КОСТНЫЕ РЫБЫ				
Ряд ОСЕТРОПОДІБНІ – ACIPENSERIFORMES – ОСЕТРООБРАЗНЫЕ				
Родина Осетрові – Acipenseridae – Осетровые				
Осетер російський – <i>Acipenser gueldenstaedti</i> Brandt, 1833 – Осетр русский	+	+	+	МЧУ БоВ
Стерлядь – <i>Acipenser ruthenus</i> Linnaeus, 1758 – Стерлядь	+			МУБ БоВ
Севрюга – <i>Acipenser stellatus</i> Pallas, 1771 – Севрюга	+	+	+	МЧУ ББоВ
Білуга – <i>Huso huso</i> (Linnaeus, 1758) – Белуга	+	+	+	МУБ БоВ
Ряд ОСЕЛЕДЦЕПОДІБНІ – CLUPEIFORMES – СЕЛЬДЕОБРАЗНЫЕ				
Родина Оселедцеві – Clupeidae – Сельдевые				
Оселедець чорноморсько-азовський прохідний – <i>Alosa pontica</i> (Eichwald, 1838) – Сельдь черноморско-азовская проходная	+	++	++	МБ
Оселедець чорноморсько-азовський морський – <i>Alosa maeotica</i> (Grimm, 1901) – Морская сельдь черноморско-азовская			+++	М ^{LC}
Пузанок азовсько-чорноморський – <i>Alosa tanaica</i> (Grimm, 1901) – Пузанок азовско-черноморский	+	++	+++	М ^{LC}
Сардина – <i>Sardina pilchardus</i> (Walbaum, 1792) – Сардина			+	
Тюлька чорноморсько-азовська – <i>Clupeonella cultriventris</i> (Nordmann, 1840) – Тюлька черноморско-азовская	++++	++++	++++	Ч М ^{LC}
Шпрот середземноморський – <i>Sprattus phalericus</i> (Risso, 1827) – Шпрот средиземноморский			++	
Родина Анчоусові – Engraulidae – Анчоусовые				
Анчоус європейський, хамса – <i>Engraulis encrasicolus</i> (Linnaeus, 1758) – Анчоус європейський			++++	
Ряд ЛОСОСЕПОДІБНІ – SALMONIFORMES – ЛОСОСЕОБРАЗНЫЕ				
Родина Лососеві – Salmonidae – Лососевые				
Лосось чорноморський – <i>Salmo labrax</i> Pallas, 1814 – Лосось черноморский	+	+	+	ЄУ М ^{LC}
Ряд ЩУКОПОДІБНІ – EZOCIFORMES – ЩУКООБРАЗНЫЕ				
Родина Щукові – Esocidae – Щуковые				
Щука звичайна – <i>Esox lucius</i> Linnaeus, 1758 – Щука обыкновенная	+++	+		М ^{LC}
Ряд ВУГРЕПОДІБНІ – ANGUILLIFORMES – ВУГРЕОБРАЗНЫЕ				
Родина Вугреві – Anguillidae – Угревые				
Річковий вугор європейський – <i>Anguilla anguilla</i> (Linnaeus, 1758) – Угорь речной	+	+	+	МУ
Ряд КОРОПОПОДІБНІ – CYPRINIFORMES – КАРПООБРАЗНЫЕ				
Родина Коропові – Cyprinidae – Карповые				
Ялец звичайний – <i>Leuciscus leuciscus</i> (Linnaeus, 1758) – Елец обыкновенный	++			У М ^{LC}

Головень європейський – <i>Squalius cephalus</i> (Linnaeus, 1758) – Голоавль	++			M ^{LC}
В'язь звичайний – <i>Idus idus</i> (Linnaeus, 1758) – Язь	++	+		M ^{LC}
Бобирець звичайний – <i>Petroleuciscus borysthenicus</i> (Kessler, 1859) – Бобырец	++			M ^{DD}
Плітка звичайна – <i>Rutilus rutilus</i> (Linnaeus, 1758) – Плотва обыкновенная	++++	+		M ^{LC}
Тараня – <i>Rutilus heckelii</i> Nordman, 1840 – Тарань	+++	+++	+++	M ^{LC}
	◀ прохідний			
Вирезуб причорноморський – <i>Rutilus frisii</i> (Nordmann, 1840) – Вырезуб	+	+	+	УБ
	◀ прохідний			M ^{LC}
Кутум каспійський – <i>Rutilus kutum</i> (Kamensky, 1901) – Кутум	+	+	++	
	◀ прохідний			
Краснопірка звичайна – <i>Scardinius erythrophthalmus</i> (Linnaeus, 1758) – Красноперка	+++	+		M ^{LC}
Підуст звичайний – <i>Chondrostoma nasus</i> (Linnaeus, 1758) – Подуст обыкновенный	++			Б
				M ^{LC}
Бистрянка російська – <i>Alburnoides rossicus</i> Berg, 1924 – Быстрянка русская	+			У
				M ^{LC}
Білий амур – <i>Stenopharyngodon idella</i> (Valenciennes, 1844) – Белый амур	+++	+		
Білизна звичайна – <i>Aspius aspius</i> (Linnaeus, 1758) – Жерех	++	+		Б
				M ^{LC}
Лин звичайний – <i>Tinca tinca</i> (Linnaeus, 1758) – Линь	+++	+		M ^{LC}
Пічкур звичайний – <i>Gobio gobio</i> (Linnaeus, 1758) – Пескарь обыкновенный	++++	+		M ^{LC}
Марена дніпровська – <i>Barbus borysthenicus</i> Dybowski, 1862 – Усач днепровский	+			У
Шемая чорноморська – <i>Alburnus sarmaticus</i> Freyhof et Kottelat, 2007 – Шемая черноморская	+	+	+	МУБ
	◀ прохідний			
Шемая азовська – <i>Alburnus leobergi</i> Freyhof et Kottelat, 2007 – Шемая азовская	+	+	++	УБ
	◀ прохідний			M ^{LC}
Верховодка звичайна – <i>Alburnus alburnus</i> (Linnaeus, 1758) – Уклейка	++++	+		M ^{LC}
Вівсянка, верховка звичайна – <i>Leucaspis delineatus</i> (Heckel, 1843) – Верховка	+++			Б
				M ^{LC}
Гольян озерний – <i>Eupallasella percunurus</i> (Pallas, 1814) – Гольян озерный	+			У
				M ^{LC}
Плоскирка європейська – <i>Blicca bjoerkna</i> (Linnaeus, 1758) – Густера	+++	+		M ^{LC}
Лящ звичайний – <i>Abramis brama</i> (Linnaeus, 1758) – Лещ	++++	+		M ^{LC}
Клепець європейський, білоочка – <i>Ballerus sapa</i> (Pallas, 1814) – Белоглазка	++	+		Б
				M ^{LC}
Синець звичайний – <i>Ballerus ballerus</i> (Linnaeus, 1758) – Синец	++	+		Б
				M ^{LC}
Рибець звичайний – <i>Vimba vimba</i> (Linnaeus, 1758) – Рыбец	+	++	++	Б
	◀ прохідний			M ^{LC}
Чехоня звичайна – <i>Pelecus cultratus</i> (Linnaeus, 1758) – Чехонь	++	+		Б
				M ^{LC}
Гірчак європейський – <i>Rhodeus amarus</i> (Bloch, 1782) – Горчак европейский	+++	+		Б
				M ^{LC}
Чебачок амурський – <i>Pseudorasbora parva</i> (Temmincket Schlegel, 1846) – Чебачок амурский	++	+		
Карась звичайний (золотий) – <i>Carassius carassius</i> (Linnaeus, 1758) – Карась обыкновенный	++			У
				M ^{LC}
Карась сріблястий – <i>Carassius auratus</i> (Linnaeus, 1758) – Карась серебряный	++++	+		M ^{LC}
Короп звичайний, сазан – <i>Cyprinus carpio</i> Linnaeus, 1758 – Сазан, карп	++++	+		М
				M ^{DD}
Товстолоб звичайний (білий) – <i>Hypophthalmichthys molitrix</i> (Valenciennes, 1844) – Толстолобик обыкновенный	++++	+		М
Товстолоб строкатий – <i>Aristichthys nobilis</i> (Richardson, 1846) – Толстолобик пестрый	+++	+		

Родина В'юнові – <i>Cobitidae</i> – Вьюновые				
Щипавка звичайна – <i>Cobitis taenia</i> Linnaeus, 1758 – Щиповка обыкновенная	+++			Б M ^{LC}
В'юн звичайний – <i>Misgurnus fossilis</i> (Linnaeus, 1758) – Вюн	++			Б M ^{LC}
Родина Баліторові – <i>Ballitoridae</i> – Балиторовые				
Вусатий слиж європейський – <i>Barbatula barbatula</i> (Linnaeus, 1758) – Голец усатый	++			M ^{LC}
Ряд СОМОПОДІБНІ – <i>SILURIFORMES</i> – СОМООБРАЗНІЕ				
Родина Сомові – <i>Siluridae</i> – Сомовые				
Сом звичайний – <i>Silurus glanis</i> Linnaeus, 1758 – Сом обыкновенный	+++	+		Б M ^{LC}
Канальний сом плямистий – <i>Ictalurus punctatus</i> (Rafinesque, 1818) – Канальный сомик	++			
Ряд САРГАНОПОДІБНІ – <i>BELONIFORMES</i> – САРГАНООБРАЗНІЕ				
Родина Адріаніхтові – <i>Adrianichthyidae</i> – Адрианихтовыє				
Медака китайська – <i>Oryzias sinensis</i> Chen, Uwa et Chu, 1989 – Медака китайская	+			M ^{LC}
Родина Сарганові – <i>Belonidae</i> – Саргановые				
Сарган чорноморський – <i>Belone euxini</i> Gunther, 1866 – Сарган черноморский			++	Ч
Ряд АТЕРИНОПОДІБНІ – <i>ATHERINIFORMES</i> – АТЕРИНООБРАЗНІЕ				
Родина Атеринові – <i>Atherinidae</i> – Атериновыє				
Атерина чорноморська – <i>Atherina pontica</i> (Eichwald, 1831) – Атерина черноморская	+++	+++	++++	M ^{LC}
Атерина морська – <i>Atherina hepsetus</i> Linnaeus, 1758 – Атерина короткорылая			+	
Ряд ТРЕСКОПОДІБНІ – <i>GADIFORMES</i> – ТРЕСКООБРАЗНІЕ				
Родина Трескові – <i>Gadidae</i> – Тресковые				
Минь середземноморський – <i>Gaidropsarus mediterraneus</i> (Linnaeus, 1758) – Налим средиземноморский			+	
Минь звичайний – <i>Lota lota</i> (Linnaeus, 1758) – Налим	++	+		Ч M ^{LC}
Мерланг чорноморський – <i>Merlangius euxinus</i> (Linnaeus, 1758) – Мерланг черноморский			+	
Ряд КОЛЮЧКОПОДІБНІ – <i>GASTEROSTEIFORMES</i> – КОЛЮШКООБРАЗНІЕ				
Родина Колючкові – <i>Gasterosteidae</i> – Колюшковыє				
Колючка триголкова – <i>Gasterosteus aculeatus</i> Linnaeus, 1758 – Колюшка трехглыя	++	+++	+++	M ^{LC}
Колючка південна багатоголкова – <i>Pungitius platygaster</i> (Kessler, 1859) – Колюшка южная малая	+++	+++		Б M ^{LC}
Родина Голкові – <i>Syngnathidae</i> – Игловыє				
Морська голка тонкорыла – <i>Syngnathus tenuirostris</i> Rathke, 1837 – Морская игла тонкорылая			+	ЧУ M ^{DD}
Морська голка пухлощока – <i>Syngnathus nigrolineatus</i> Eichwald, 1831 – Морская игла пухлощочкая	+++	+++	+++	Б M ^{LC}
Морська голка довгорыла чорноморська – <i>Syngnathus argentatus</i> Pallas, 1814 – Морская игла длиннорылая черноморская			+	Ч
Морська голка шипувата – <i>Syngnathus schmidtii</i> Popov, 1928 – Морская игла шиповатая			+	++
Морська голка товсторыла – <i>Syngnathus variegatus</i> Pallas, 1814 – Морская игла толсторылая			+	++
Змієподібна морська голка чорноморська – <i>Nerophis ophidion</i> (Rathke, 1837) – Змеевидная морская игла черноморская		+	+++	+++
Морський коник довгорылий європейський – <i>Hippocampus guttulatus</i> Cuvier, 1829 – Морской конек длиннорылый европейский				+
Ряд КЕФАЛЕПОДІБНІ – <i>MUGILIFORMES</i> – КЕФАЛЕОБРАЗНІЕ				
Родина Кефалеві – <i>Mugilidae</i> – Кефалевыє				
Кефаль лобан – <i>Mugil cephalus</i> Linnaeus, 1758 – Лобан			+	++
				M ^{LC}

Кефаль піленгас – <i>Liza haematocheilus</i> (Temminck et Schlegel, 1845) – Піленгас			+	++++	
Кефаль сингіль – <i>Liza aurata</i> (Risso, 1810) – Сингіль			+	+++	M ^{LC}
Кефаль гостроніс – <i>Liza saliens</i> (Risso, 1810) – Остронос			+	++	M ^{LC}
Ряд ОКУНЕПОДІБНІ – PERCIFORMES – ОКУНЕОБРАЗНІЕ					
Родина Перцихтові – Percichthyidae – Перцихтовые					
Лаврак європейський – <i>Dicentrarchus labrax</i> (Linnaeus, 1758) – Лаврак обыкновенный				+	У M ^{LC}
Родина Центрархові – Centrarchidae – Центрарховые					
Сонячна риба синьозяброва – <i>Lepomis gibbosus</i> (Linnaeus, 1758) – Солнечная рыба обыкновенная	++				
Родина Окуневі – Percidae – Окуневые					
Йорж звичайний – <i>Gymnocephalus cernuus</i> (Linnaeus, 1758) – Ерш обыкновенный	++++				M ^{LC}
Йорж носар – <i>Gymnocephalus acerinus</i> (Gueldenstadt, 1775) – Ерш донской	++				У M ^{LC}
Окунь річковий – <i>Perca fluviatilis</i> Linnaeus, 1758 – Окунь речной	++++	+			
Перкаріна – <i>Percarina demidofii</i> Nordman, 1840 – Перкаріна		+	++	++	МУ
Судак звичайний – <i>Sander lucioperca</i> (Linnaeus, 1758) – Судак обыкновенный	++++	++			M ^{LC}
Судак волзький – <i>Sander volgensis</i> (Gmelin, 1789) – Берш	++				УБ M ^{LC}
Родина Луфареві – Pomatomidae – Луфаревые					
Луфар звичайний – <i>Pomatomus saltatrix</i> (Linnaeus, 1758) – Луфарь				++	
Родина Ставридові – Carangidae – Ставридовые					
Ставрида чорноморська – <i>Trachurus ponticus</i> Aleev 1956 – Ставрида черноморская				++	M ^{LC}
Родина Смаридові – Centracanthidae – Смаридовые					
Смаріда європейська – <i>Spicara taena</i> (Linnaeus, 1758) – Смаріда европейская				+	Ч
Смаріда середземноморська – <i>Spicara flexuosa</i> Rafinesq, 1810 – Смаріда средиземноморская, спикара				+	
Родина Спарові – Sparidae – Спаровые					
Ласкіль, морський карась – <i>Diplodus annularis</i> (Linnaeus, 1758) – Морской карась				++	Ч
Зубарик звичайний – <i>Puntazzo puntazzo</i> (Cetti, 1784) – Зубарик обыкновенный				+	У
Родина Горбилеві – Sciaenidae – Горбылевые					
Умбріна світла – <i>Umbrina cirrosa</i> (Linnaeus, 1758) – Умбріна светлая				+	УБ
Горбиль темний – <i>Sciaena umbra</i> Linnaeus, 1758 – Горбыль темный				+	У
Родина Барабулеві – Mullidae – Барабулевы					
Барабуля чорноморська – <i>Mullus ponticus</i> Essipov, 1927 – Барабуля черноморская, султанка				++	Ч
Родина Цихлідіві – Cichlidae – Цихлидовые					
Тілапія мозамбікська – <i>Oreochromis mossambicus</i> (Peters, 1852) – Тілапія мозамбикская	+				
Родина Губаньові – Labridae – Губановые					
Зеленушка плямиста – <i>Symphodus ocellatus</i> (Forsk., 1775) – Зеленушка глазчатая				++	M ^{LC}
Зеленушка рябчик – <i>Symphodus cinereus</i> (Bonnaterre, 1788) – Рябчик				+	M ^{LC}
Родина Драконові – Trachinidae – Драконовые					
Морський дракончик великий – <i>Trachinus draco</i> Linnaeus, 1758 – Морской дракон большой				+	Ч
Родина Собачкові – Blenniidae – Собачковые					
Морський собачка червоний (звичайний) – <i>Parablennius sanguinolentus</i> (Pallas, 1814) – Морская собачка красная (обыкновенная)				++	
Морський собачка довгощупальцевий – <i>Parablennius tentacularis</i> (Pallas, 1814) – Морская собачка длиннощупальцевая				+	

Морський собачка Звонимира – <i>Blennius zvonimiri</i> Kolombatovic, 1892 – Морская собачка Звонимира				+	M ^{DD}
Родина Бичкові – <i>Gobiidae</i> – Бычковые					
Пуголовок зірчастий – <i>Benthophilus stellatus</i> (Sauvage, 1874) – Пуголовка звездчатая	++	++			У M ^{LC}
Пуголовок азовський – <i>Benthophilus magistri</i> Pjin, 1927 – Пуголовка азовская		+			M ^{LC}
Пуголовочок Браунера – <i>Benthophiloides brauneri</i> Beling et Pjin, 1927 – Пуголовочка Браунера	++	+			МУ M ^{DD}
Каспiосома – <i>Caspiosoma caspium</i> (Kessler, 1877) – Каспiосома		+	+++		У M ^{LC}
Бичок кругляк – <i>Neogobius melanostomus</i> (Pallas, 1814) – Бычок-кругляш	++++	++++	++++		M ^{LC}
Бичок пісочник, бичок-бабка – <i>Neogobius fluviatilis</i> (Pallas, 1814) – Бычок-песочник	++++	++++	++++		Б M ^{LC}
Бичок губань – <i>Neogobius platyrostris</i> (Pallas, 1814) – Бычок губан			+	++	M ^{LC}
Бичок головань – <i>Neogobius kessleri</i> (Gunther, 1861) – Бычок головач	+++	+++			Б M ^{LC}
Бичок гонець – <i>Babka gymnotrachelus</i> (Kessler, 1857) – Бычок-гонец	++	+++			M ^{LC}
Бичок чорний – <i>Gobius niger</i> Linnaeus, 1758 – Бычок черный				++	
Бичок сірман – <i>Ponticola syrman</i> (Nordmann, 1840) – Бычок-ширман		+	++++	++++	Б M ^{LC}
Бичок ратан – <i>Ponticola ratan</i> (Nordmann, 1840) – Бычок-ротан		+	+++	+++	Ч
Бичок рудий – <i>Ponticola eurucephalus</i> (Kessler, 1874) – Бычок-рыжик		+	+++	+++	M ^{LC}
Бичок чорноморсько-азовський – <i>Ponticola cephalargoides</i> Pinchuk, 1976 – Бычок-сурман			+++	+++	
Бичок трав'яник – <i>Zosterisessor ophiocephalus</i> (Pallas, 1814) – Бычок-травяник			+++	+++	МЧБ M ^{DD}
Тупоносий бичок цуцик – <i>Proterorhinus marmoratus</i> (Pallas, 1814) – Бычок-цуцик	++++	+			Б M ^{LC}
Бичок жабоголовий – <i>Mesogobius batrachocephalus</i> (Pallas, 1814) – Бычок-кнут	++	+++	+++		Ч M ^{LC}
Афія, бланкет – <i>Aphyia minuta</i> (Risso, 1810) – Афія, бланкет				+	
Кніповичія довгохвоста – <i>Knipowitschia longicaudata</i> (Kessler, 1877) – Бычок Кніповича длиннохвостый		+	++	+	Ч M ^{LC}
Кніповичія кавказька – <i>Knipowitschia caucasica</i> (Berg, 1916) – Бычок-бубурь		+	+	++	M ^{LC}
Бичок-лисун мармуровий – <i>Pomatoschistus marmoratus</i> (Risso, 1810) – Бычок-лысун мраморный			+	++	
Бичок-лисун малий – <i>Pomatoschistus minutus</i> (Pallas, 1770) – Бычок-лысун малый			+	++	Б
Родина Скумбрієві – <i>Scombridae</i> – Скумбрієвые					
Тунець звичайний (блакитний) – <i>Thunnus thynnus</i> (Linnaeus, 1758) – Тунець обыкновенный				+	МЧ
Пелагида атлантична – <i>Sarda sarda</i> (Bloch, 1793) – Пелагида атлантическая				+	Ч M ^{LC}
Скумбрія атлантична – <i>Scomber scombrus</i> Linnaeus, 1758 – Скумбрия атлантическая				++	Ч M ^{LC}
Ряд СКОРПЕНОПОДІБНІ – <i>SCORPAENIFORMES</i> – СКОРПЕНООБРАЗНІЕ					
Родина Скорпенові – <i>Scorpaenidae</i> – Скорпеновые					
Скорпена, морський йорж – <i>Scorpaena porcus</i> Linnaeus, 1758 – Скорпена				+	Ч
Родина Триглові – <i>Triglidae</i> – Тригловіє					
Тригла жовта, морський півень – <i>Trigla lucerna</i> (Linnaeus, 1758) – Тригла желтая				+	У
Ряд КАМБАЛОПОДІБНІ – <i>PLEURONECTIFORMES</i> – КАМБАЛОПОДОБНІЕ					
Родина Калканові – <i>Scophthalmidae</i> – Калкановые					
Ромб гладенький, бриль – <i>Scophthalmus rombus</i> (Linnaeus, 1758) – Ромб гладкий, бриль				+	
Калкан чорноморський – <i>Scophthalmus maeotica</i> (Pallas, 1814) – Калкан черноморский				+	

Калкан азовський – <i>Scophthalmus torosa</i> (Rathke, 1837) – Калкан азовский			++++	
Родина Камбалові – <i>Pleuronectidae</i> – Камбаловые				
Річкова камбала чорноморська, глось – <i>Platichthys luscus</i> (Pallas, 1814) – Камбала чорноморская, глосса		+	+++	M ^{LC}
Родина Солеєві – <i>Soleidae</i> – Солеевые				
Морський язик піщаний – <i>Pegusa lascaris</i> (Risso, 1810) – Морской язык песчаный			+	

Позначення:

	- прісноводний вид
	- солонуватоводний вид
	- морський вид
	- раритетний вид

	- численний вид
	- звичайний вид
	- нечисленний вид
	- рідкісний вид

M^CУВВ

- раритетний вид, внесений до Червоного списку МСОП (М), Європейського Червоного списку (Є), Червоної книги Чорного моря (Ч), Червоної книги України (У), Бернської конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (Б), Бонська конвенція про охорону мігруючих видів тварин (Бо), Вашингтонська конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою зникнення (В)

M^{LC}
M^{DD}

- вид, внесений до Червоного списку МСОП за категорією LC (вид не визиває хвилювання)
- вид, внесений до Червоного списку МСОП за категорією DD (дані про таксон недостатні)

До іхтіофауни Запорізької області входять представники 3-х класів: 1) Міноги – 1 вид; 2) Хрящові риби – 3 види (ряд Катраноподібні – 1 вид; ряд Скатоподібні – 2 види); 3) Кісткові риби – 129 видів.

Найбільшим видовим представництвом серед кісткових риб нашої фауни характеризуються ряди Окунеподібні (49 видів) та Коропоподібні (37). Інші ряди риб не відрізняються багатством видів: Колючкоподібні – 9 видів; Оселедцеподібні – 7; Камбалоподібні – 5; Осетроподібні, Кефалеподібні – по 4; Трескоподібні – 3; Сомоподібні, Сарганоподібні, Атериноподібні, Скорпеноподібні – по 2; Лососеподібні, Щукоподібні, Вугреподібні – по 1 виду. Серед родин найбільшим видовим багатством характеризуються родини Коропові (34 види), Бичкові (22), Голкові (7), Оселедцеві (6), Окуневі (6).

За загальним таксономічним різноманіттям безапелюсн першість займає ряд Окунеподібні: 15 родин; 35 родів; 49 видів. Друге місце за цим же показником займає ряд Коропоподібні: 3 родини; 30 родів; 37 видів.

Хорологічний аналіз

До іхтіофауни Запорізької області входять представники прісноводної та морської біоти. Саме тому хорологічний (ареалогічний) аналіз доцільно проводити окремо за двома більш-менш умовними групами риб регіону (табл. 2).

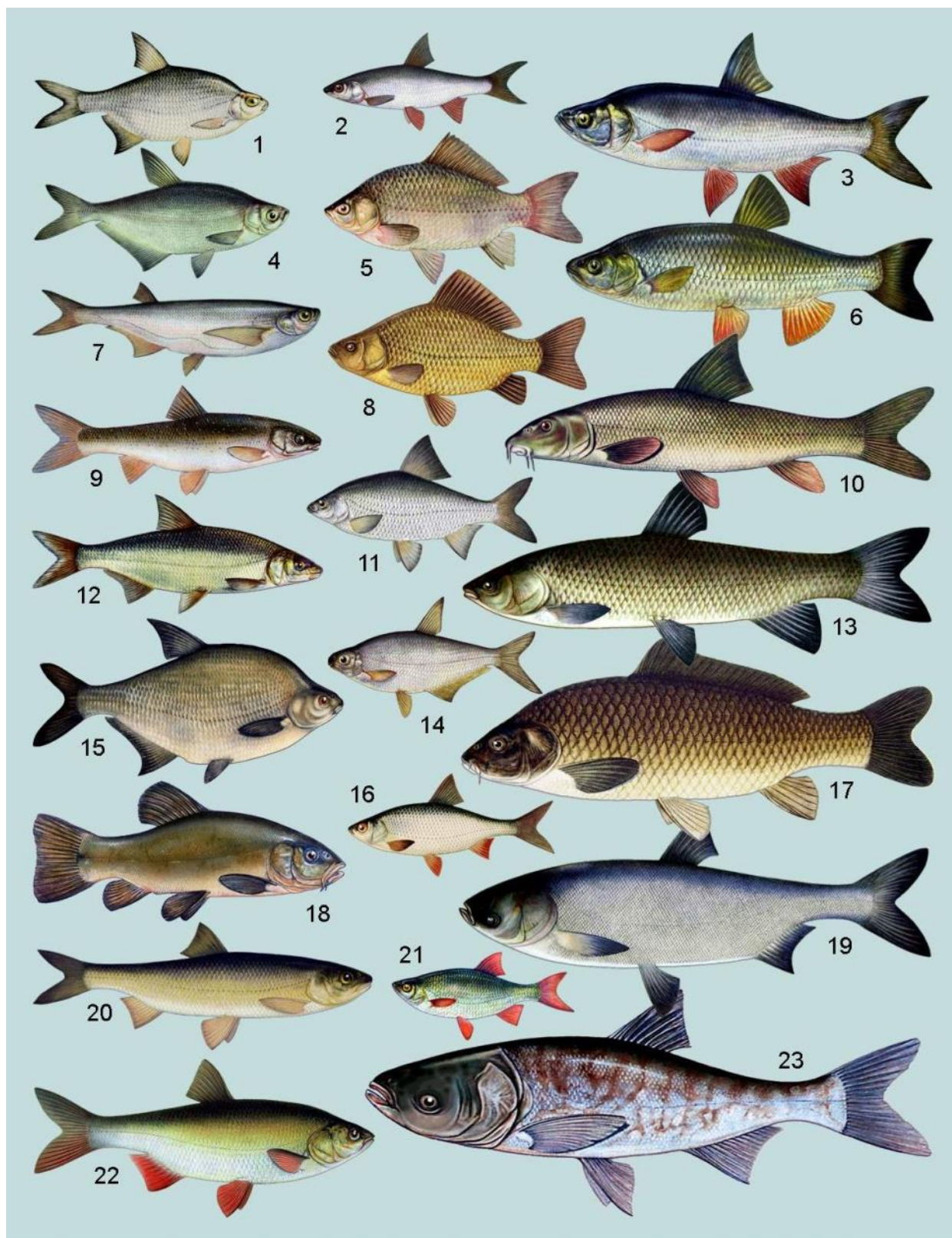
Основу морської іхтіофауни області з одного боку складають східноатлантичні (23 види) та північно-східноатлантичні (11) риби (разом 34 види, що складає 25,9% від загальної кількості видів області та 38,6% від морської групи), з другого – понтійські (16) та понто-каспійські (19) риби (разом 35 видів, що складає 25,6% від загальної кількості видів та 39,7% від морської групи). Менше значення відіграють середземноморсько-понтійські (6%) та широкоареальні види, представлені морськими космополітними (луфар звичайний), атлантично-тихоокеанськими (катран) та атлантичними (тунець звичайний, пелагида атлантична, річковий вугор європейський) видами (разом 3,8%). Один далекосхідний вид – піленгас – акліматизований в Азовському морі.

У фауні області присутні також 3 азовських ендеміка, зокрема шема азовська, калкан азовський, пуголовка азовська. Крім того, у наукових колах розглядається питання про видовий статус ряду підвидів риб азовської фауни. Ще один ендемічний вид риб – кутум каспійський – акліматизований в регіоні.

Таблиця I. Риби і міноги Запорізької області

МІНОГОПОДІБНІ: 3 – мінога українська. СКАТОПОДІБНІ: 1 – морський кіт; 5 – скат колючий, морська лисиця. КАТРАНОПОДІБНІ: 2 – катран, акула колюча строката. ОСЕТРОПОДІБНІ: 6 – стерлядь; 11 – севрюга; 15 – осетер російський; 21 – білуга. ЛОСОСЕПОДІБНІ: 8 – лосось чорноморський. САРГАНПОДІБНІ: 9 – сарган чорноморський. ЩУКОПОДІБНІ: 13 – щука звичайна. ТРЕСКОПОДІБНІ: 4 – мерланг чорноморський; 7 – минь середземноморський; 10 – минь звичайний. ВУГРЕПОДІБНІ: 12 – річковий вугор європейський. ОСЕЛЕДЦЕПОДІБНІ: 14 – сардина; 16 – оселедець чорноморсько-азовський морський; 17 – пузанок азовсько-чорноморський; 18 – оселедець чорноморсько-азовський прохідний. СОМОПОДІБНІ: 19 – сом звичайний; 20 – каналний сом плямистий

Таблиця II. Риби Запорізької області

КОРОПОПОДІБНІ: 1 – плоскирка європейська; 2 – підуст звичайний; 3 – білізна звичайна; 4 – синець звичайний; 5 – карась сріблястий; 6 – головень європейський; 7 – чехоня звичайна; 8 – карась звичайний (золотий); 9 – вирезуб причорноморський; 10 – марена дніпровська; 11 – тараня; 12 – рибець звичайний; 13 – білий амур; 14 – клепець європейський; 15 – ляц звичайний; 16 – плітка звичайна; 17 – сазан, короп; 18 – лин звичайний; 19 – товстолоб звичайний (білий); 20 – кутум каспійський; 21 – краснопірка звичайна; 22 – в'язь звичайний; 23 – товстолоб строкатий

Таблиця III. Риби Запорізької області

КОРОПОПОДІБНІ: 2 – голян озерний; 3 – вусатий слиж європейський; 4 – верховодка звичайна; 5 – гірчак європейський; 6 – пічкур звичайний; 7 – шемая чорноморська; 9 – верховка звичайна, вівсянка; 10 – ялець звичайний; 14 – чебачок амурський; 15 – в'юн звичайний; 17 – бистрянга російська; 19 – щипавка звичайна; 25 – бобирець звичайний; 26 – шемая азівська. АТЕРИНОПОДІБНІ: 8 – атерина морська; 12 – атерина чорноморська. ОСЕЛЕДЦЕПОДІБНІ: 10 – анчоус європейський, хамса; 13 – шпрот середземноморський; 16 – тюлька азівсько-чорноморська. СКОРПЕНОПОДІБНІ: 18 – тригла жовта, морський півень; 22 – скорпена, морський йорж. САРГАНОПОДІБНІ: 20 – медака китайська. ОКУНЕПОДІБНІ: 21 – морський собачка довгощупальцевий; 22 – морський собачка червоний (звичайний); 24 – морський собачка Звонимира.

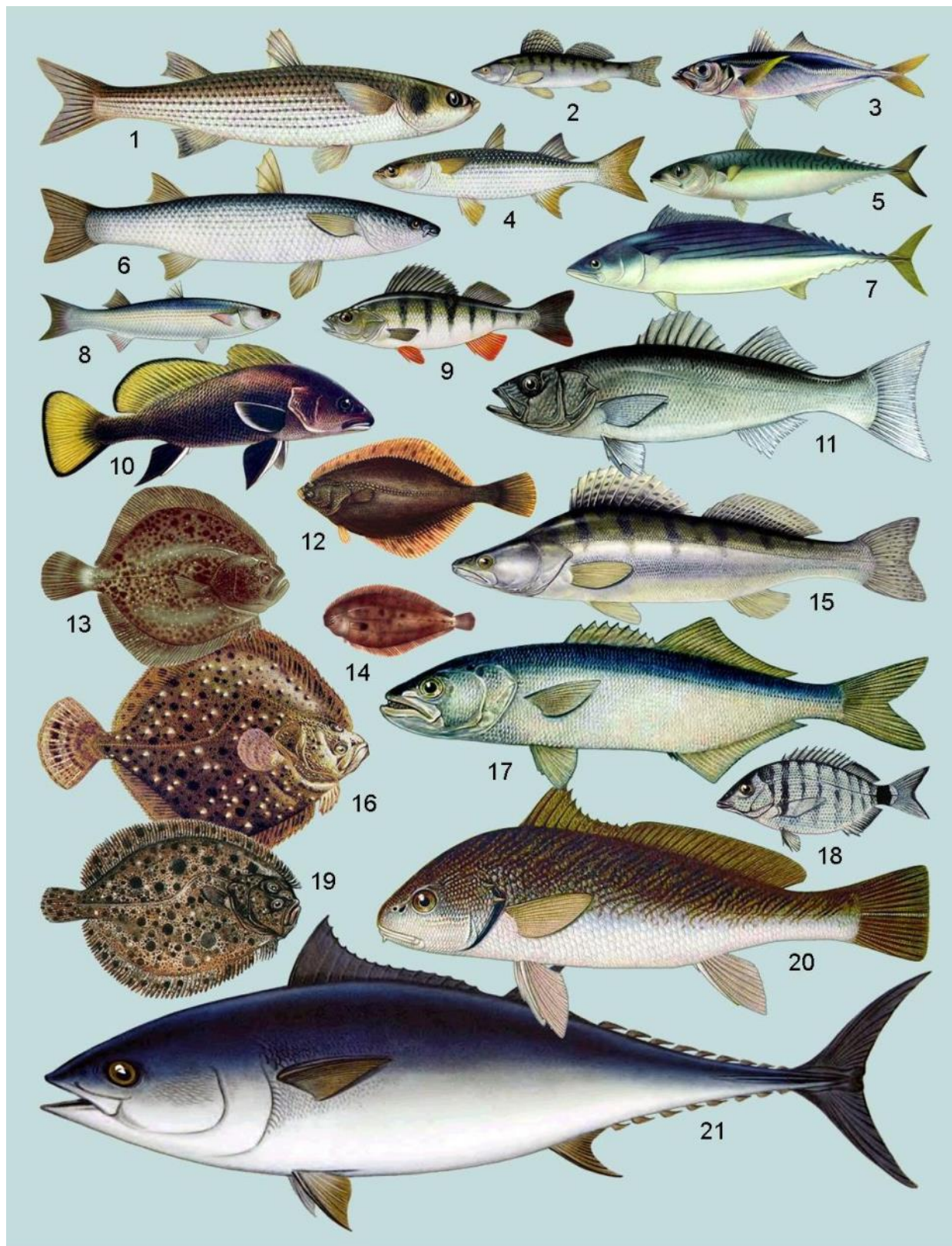
Таблиця IV. Риби Запорізької області

КОЛЮЧКОПОДІБНІ: 2 – колючка триголкова; 3 – змієподібна морська голка чорноморська; 4 – морська голка шипувата; 5 – морська голка пухлощока; 6 – морська голка довгорила чорноморська; 7 – морська голка товсторила; 9 – морська голка тонкорила; 12 – колючка південна; 19 – морський коник довгорилий європейський. ОКУНЕПОДІБНІ: 1 – йорж звичайний; 8 – сонячна риба синьозяброва; 10 – йорж носар; 11 – смарида середземноморська; 13 – смарида звичайна; 14 – морський карась; 15 – зеленушка рябчик; 16 – зеленушка плямиста; 17 – тилапія мозамбікська; 18 – перкарина; 20 – морський дракончик великий

Таблиця V. Риби Запорізької області

ОКУНЕПОДІБНІ (Бичкові): 1 – тупоносий бичок цуцик; 2 – кніповичія довгохвоста; 3 – бичок трав'яник; 4 – пуголовок зірчастий; 5 – афія, бланкет; 6 – бичок гонець; 7 – бичок чорноморсько-азовський; 8 – пуголовочок Браунера; 9 – пуголовок азовський; 10 – бичок-лисун малий; 11 – бичок кругляк; 12 – бичок рижик; 13 – бичок сірман; 14 – бичок пісочник; 15 – кніповичія кавказька; 16 – бичок ратан; 17 – бичок головань; 18 – бичок губань; 19 – бичок чорний; 20 – каспійсома; 21 – бичок жабоголовий; 22 – бичок-лисун мармуровий

Таблиця VI. Риби Запорізької області

КЕФАЛЕПОДІБНІ: 1 – кефаль лобан; 4 – кефаль сингіль; 6 – кефаль піленгас; 8 – кефаль гостроніс.
 ОКУНЕПОДІБНІ: 2 – судак волзький; 3 – ставрида чорноморська; 5 – скумбрія атлантична; 7 – пеламида атлантична; 9 – окунь річковий; 10 – горбиль темний; 11 – лаврак європейський; 15 – судак звичайний; 17 – луфар звичайний; 18 – зубарик звичайний; 20 – умбрина світла; 21 – тунець звичайний.
 КАМБАЛОПОДІБНІ: 12 – річкова камбала чорноморська, глось; 13 – калкан азовський; 14 – морський язик піщаний; 16 – калкан чорноморський; 19 – ромб гладенький, бриль

Хорологічна характеристика іхтіофауни Запорізької області

В и д и		Хорологічна характеристика виду
1. МОРСЬКІ РИБИ		
<i>Кефаль лобан</i>	<i>Луфар звичайний</i>	морський космополітний
<i>Катран</i>		атлантично-тихоокеанський
<i>Річковий вугор європейський</i>	<i>Тунець звичайний</i>	атлантичний
<i>Пелагида атлантична</i>		
<i>Скат колючий</i>	<i>Морський кіт</i>	східноатлантичний
<i>Сардина</i>	<i>Шпрот середземноморський</i>	
<i>Анчоус європейський</i>	<i>Минь середземноморський</i>	
<i>Лаврак європейський</i>	<i>Змієподібна морська голка</i>	
<i>Морський карась</i>	<i>чорноморська</i>	
<i>Зубарик звичайний</i>	<i>Умбринна світла</i>	
<i>Зеленушка плямиста</i>	<i>Горбиль темний</i>	
<i>Зеленушка рябчик</i>	<i>Морський дракончик великий</i>	
<i>Морська собачка червона</i>	<i>Бичок чорний</i>	
<i>Скумбрія атлантична</i>	<i>Скорпена</i>	
<i>Тригла жовта</i>	<i>Ромб гладенький</i>	
<i>Бичок-лисун мармуровий</i>	<i>Бичок лисун малий</i>	
<i>Сарган чорноморський</i>	<i>Атерина чорноморська</i>	
<i>Морська голка довгорила</i>	<i>Атерина морська</i>	
<i>чорноморська</i>	<i>Морський коник довгокрилий</i>	
<i>Морська голка пухлощока</i>	<i>Смарида європейська</i>	
<i>Афія</i>	<i>Річкова камбала</i>	
<i>Кефаль сингіль</i>	<i>чорноморська</i>	
<i>Кефаль гостроніс</i>		
<i>Мерланг чорноморський</i>	<i>Морська голка тонкорила</i>	середземноморсько-понтійський
<i>Смарида середземноморська</i>	<i>Морська собачка Звонимира</i>	
<i>Бичок трав'яник</i>	<i>Тупоносий бичок цуцик</i>	
<i>Калкан чорноморський</i>	<i>Морський язик піщаний</i>	
<i>Осетер російський</i>	<i>Севрюга</i>	понтіо-каспійський
<i>Тюлька чорноморсько-азовська</i>	<i>Білуга</i>	
<i>Бистрянкa російська</i>	<i>Рибець звичайний</i>	
<i>Колючка південна</i>	<i>Судак волзький</i>	
<i>багатооголкова</i>	<i>Каспійсома</i>	
<i>Пуголовок зірчастий</i>	<i>Бичок кругляк</i>	
<i>Пуголовочок Браунера</i>	<i>Бичок гонець</i>	
<i>Бичок пісочник</i>	<i>Бичок сірман</i>	
<i>Бичок ратан</i>	<i>Бичок жабоголовий</i>	
<i>Бичок рижик</i>	<i>Кніповичія кавказька</i>	
<i>Кніповичія довгохвостий</i>		
<i>Оседець чорноморсько-азовський прохідний</i>	<i>Оседець чорноморсько-азовський морський</i>	понтійський
<i>Мінога українська</i>	<i>Пузанок азовсько-чорноморський</i>	
<i>Лосось чорноморський</i>		
<i>Бобирець звичайний</i>	<i>Вирезуб причорноморський</i>	
<i>Шемая чорноморська</i>	<i>Морська голка шипувата</i>	
<i>Йорж носар</i>	<i>Морська голка товсторила</i>	
<i>Ставрида чорноморська</i>	<i>Бичок губань</i>	
<i>Барабуля чорноморська</i>	<i>Бичок чорноморсько-азовський</i>	
<i>Бичок головань</i>	<i>Перкарина</i>	
<i>Шемая азовська</i>	<i>Калкан азовський</i>	азовський
<i>Пуголовок азовський</i>		
<i>Кутум каспійський</i>		каспійський
<i>Кефаль піленгас</i>		далекосхідний

2. ПРІСНОВОДНІ РИБИ		
<i>Тилапія мозамбікська</i>		афротропічний
<i>Щука звичайна</i>	<i>Колючка триголкова</i>	голарктичний
<i>Канальний сом плямистий</i>	<i>Сонячна риба синьозяброва</i>	неарктичний
<i>Ялець звичайний</i>	<i>В'язь звичайний</i>	північнопалеарктичний
<i>Плітка звичайна</i>	<i>Лин звичайний</i>	
<i>Пічкур звичайний</i>	<i>Короп звичайний, сазан</i>	
<i>Карась звичайний</i>	<i>Йорж звичайний</i>	
<i>Минь звичайний</i>	<i>Бичок-лисун мармуровий</i>	
<i>Окунь річковий</i>	<i>Бичок-лисун малий</i>	
<i>Краснопірка звичайна</i>	<i>Білизна звичайна</i>	
<i>Ляц звичайний</i>	<i>Клепець європейський</i>	
<i>Чехоня звичайна</i>	<i>Сом звичайний</i>	
<i>Мінога українська</i>	<i>Головень європейський</i>	європейський
<i>Стерлядь</i>	<i>Синець звичайний</i>	
<i>Плоскирка європейська</i>	<i>В'юн звичайний</i>	
<i>Гірчак європейський</i>	<i>Вусатий слиж європейський</i>	
<i>Щипавка звичайна</i>	<i>Гольян озерний</i>	
<i>Судак звичайний</i>	<i>Підуст звичайний</i>	
<i>Бистрянка російська</i>		
<i>Бобирець звичайний</i>	<i>Марена дніпровська</i>	причорноморсько-європейський
<i>Йорж носар</i>		
<i>Товстолоб звичайний</i>	<i>Товстолоб строкатий</i>	далекосхідний
<i>Білий амур</i>	<i>Чебачок амурський</i>	
<i>Карась сріблястий</i>	<i>Медака китайська</i>	

Прісноводні водойми області населяють в основному північнопалеарктичні (12 видів) та європейські (12) види риб (разом 24 види, що складає 18% від загальної кількості видів та 53,3% від прісноводної групи). Менше значення відіграють турано-європейські (6), західноєвропейські (2) та широкоареальні голарктичні (2) види. Значну долю складають далекосхідні (6), неарктичні (2) та афротропічні (1) види-вселенці (6,8% від загальної кількості видів та 20% від прісноводної групи).

Раритетний аналіз

У результаті багаторічного перепромислу та впливу інших антропогенних факторів склад рибного населення регіону зазнав значних змін. Ряд видів зник чи опинився на межі зникнення. Іхтіофауна планомірно та стихійно поповнилась видами-вселенцями з віддалених географічних районів. Тому, навіть наведений вище список видів риб регіону потребує уточнення у найближчі роки.

До складу сучасної іхтіофауни Запорізької області входить ряд раритетних видів міног і риб, внесених до природоохоронних документів різного рангу (табл. 3).

До **Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи** (т. з. Міжнародної Червоної книги) внесено 12 раритетних видів, у т. ч. 2 види, що знаходяться у критичному стані (білуга звичайна, річковий вугор європейський), 4 види, що знаходяться у погрозовому стані (осетер російський, севрюга, шемая чорноморська, тунець звичайний), 5 вразливих видів (акула колюча, стерлядь прісноводна, оселедець чорноморсько-азовський проходний, короп європейський, перкаріна), 1 вид з близькою погрозою (скат колючий). Крім того, 69 видів риб регіону внесено до Червоного списку МСОП умовно, як види, які поки що не викликають хвилювання, а 8 видів вважаються недостатньо вивченими.

До **Європейського Червоного списку** внесено 2 види риб регіону, зокрема вразливий (мінога українська) та погрозовий (лосось чорноморський) таксони.

СПИСОК РАРИТЕТНИХ ВИДІВ МІНОГ І РИБ ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСТІ

Назва таксону		Охоронний статус						
Українська	Латинська	ЧКУ	ЧКМ	ЄЧс	ЧЧМ	Берн	Бон	Вшг
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Клас МІНОГИ (<i>PETROMYZONTIDA</i>)								
Ряд Міногоподібні (<i>Petromyzontiformes</i>)								
Мінога українська	<i>Eudontomyzon mariae</i>	ЗК	–	VU	–	3	–	–
Клас ХРЯЦЦОВІ РИБИ (<i>CHONDRICHTHYES</i>)								
Ряд Скатоподібні (<i>Rajiformes</i>)								
Скат колючий	<i>Raja clavata</i>	–	NT	–	–	–	–	–
Ряд Катраноподібні (<i>Squaliformes</i>)								
Акула колюча	<i>Squalus acanthias</i>	–	VU	–	–	–	–	–
Клас КІСТКОВІ РИБИ (<i>OSTEICHTHYES</i>)								
Ряд Осетроподібні (<i>Acipenseriformes</i>)								
Стерлядь прісноводна	<i>Acipenser ruthenus</i>	ЗК	VU	–	–	3	2	2
Осетер російський	<i>Acipenser gueldenstaedtii</i>	BP	EN	–	VU	–	2	2
Севрюга	<i>Acipenser stellatus</i>	BP	EN	–	VU	3	2	2
Білуга звичайна	<i>Huso huso</i>	ЗК	CR	–	–	3	2	2
Ряд Вугреподібні (<i>Anguilliformes</i>)								
Річковий вугор європейський	<i>Anguilla anguilla</i>	–	CR	–	–	–	–	–
Ряд Оселедецьподібні (<i>Clupeiformes</i>)								
Оселедець чорноморсько-азовський прохідний	<i>Alosa pontica</i>	–	VU	–	–	3	–	–
Тюлька чорноморська	<i>Clupeonella cultriventris</i>	–	–	–	EN	–	–	–
Ряд Коропоподібні (<i>Cypriniformes</i>)								
Ялець звичайний	<i>Leuciscus leuciscus</i>	BP	–	–	–	–	–	–
Вирезуб причорноморський	<i>Rutilus frisii</i>	ЗК	–	–	–	3	–	–
Підуст звичайний	<i>Chondrostoma nasus</i>	–	–	–	–	3	–	–
Бистрянка російська	<i>Alburnoides rossicus</i>	ЗК	–	–	–	–	–	–
Шемая азовська	<i>Alburnus leobergi</i>	BP	–	–	–	3	–	–
Шемая чорноморська	<i>Alburnus sarmaticus</i>	BP	EN	–	–	3	–	–
Гольян озерний	<i>Eupallasella percnurus</i>	ЗК	–	–	–	–	–	–
Рибець звичайний	<i>Vimba vimba</i>	–	–	–	–	3	–	–
Білизна звичайна	<i>Aspius aspius</i>	–	–	–	–	3	–	–
Синець звичайний	<i>Ballerus ballerus</i>	–	–	–	–	3	–	–
Клепець європейський	<i>Ballerus sapa</i>	–	–	–	–	3	–	–
Марена дніпровська	<i>Barbus borysthenticus</i>	ЗК	–	–	–	–	–	–
Карась звичайний	<i>Carassius carassius</i>	BP	–	–	–	–	–	–
Щипавка звичайна	<i>Cobitis taenia</i>	–	–	–	–	3	–	–
Верховка звичайна	<i>Leucaspis delineatus</i>	–	–	–	–	3	–	–
В'юн звичайний	<i>Misgurnus fossilis</i>	–	–	–	–	3	–	–
Чехоня звичайна	<i>Pelecus cultratus</i>	–	–	–	–	3	–	–
Гірчак європейський	<i>Rhodeus amarus</i>	–	–	–	–	3	–	–
Короп європейський	<i>Cyprinus carpio</i>	–	VU	–	–	–	–	–
Ряд Сомоподібні (<i>Siluriformes</i>)								
Сом європейський	<i>Silurus glanis</i>	–	–	–	–	3	–	–
Ряд Сарганоподібні (<i>Beloniformes</i>)								
Сарган чорноморський	<i>Belone belone euxini</i>	–	–	–	EN	–	–	–

1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ряд Лососеподібні (<i>Salmoniformes</i>)								
Лосось чорноморський	<i>Salmo labrax</i>	ЗК	–	EN	–	–	–	–
Ряд Тріскоподібні (<i>Gadiformes</i>)								
Минь звичайний	<i>Lota lota</i>	ВР	–	–	–	–	–	–
Ряд Колючкоподібні (<i>Gasterosteiformes</i>)								
Колючка південна багатоголкова	<i>Pungitius platygaster</i>	–	–	–	–	3	–	–
Риба-голка пухлошока	<i>Syngnathus abaster</i>	–	–	–	–	3	–	–
Риба-голка довгорила	<i>Syngnathus typhle</i>	–	–	–	VU	–	–	–
Риба-голка товсторила	<i>Syngnathus bvariegatus</i>	ВР	–	–	–	–	–	–
Риба-голка тонкорила	<i>Syngnathus tenuirostris</i>	ВР	–	–	LR	–	–	–
Риба-голка змієподібна	<i>Nerophis ophidion teres</i>	–	–	–	EN	–	–	–
Морський коник довгорилий	<i>Hippocampus guttulatus</i>	ВР	–	–	EN	–	–	2
Ряд Окунеподібні (<i>Perciformes</i>)								
Лаврак європейський	<i>Dicentrarchus labrax</i>	НО	–	–	–	–	–	–
Судак волзький	<i>Sander volgensis</i>	ЗК	–	–	–	3	–	–
Перкаріна	<i>Percarina demidofii</i>	РД	VU	–	–	–	–	–
Йорж донський	<i>Gymnocephalus acerinus</i>	ЗК	–	–	–	–	–	–
Смарида звичайна	<i>Spicara smaris</i>	–	–	–	DD	–	–	–
Морський карась	<i>Diplodus annularis</i>	–	–	–	VU	–	–	–
Зубарик звичайний	<i>Puntazzo puntazzo</i>	НО	–	–	–	–	–	–
Горбань темний	<i>Sciaena umbra</i>	РД	–	–	–	–	–	–
Умбрина світла	<i>Umbrina cirrosa</i>	РД	–	–	–	3	–	–
Барабуля чорноморська	<i>Mullus barbatus ponticus</i>	–	–	–	EN	–	–	–
Морський дракончик	<i>Trachinus draco</i>	–	–	–	NE	–	–	–
Пуголовок зірчастий	<i>Benthophilus stellatus</i>	РД	–	–	–	–	–	–
Пуголовочок Браунера	<i>Benthophiloides brauneri</i>	РД	–	–	–	–	–	–
Каспійсома	<i>Caspiosoma caspium</i>	РД	–	–	–	–	–	–
Бичок пісочник	<i>Neogobius fluviatilis</i>	–	–	–	–	3	–	–
Бичок сірман	<i>Ponticola syrman</i>	–	–	–	–	3	–	–
Бичок ратан	<i>Ponticola ratan</i>	–	–	–	VU	–	–	–
Бичок головань	<i>Neogobius kessleri</i>	–	–	–	–	3	–	–
Бичок трав'яник	<i>Zosterisessor ophiocephalus</i>	–	–	–	CR	3	–	–
Тупоносий бичок-цуцик	<i>Proterorhinus marmoratus</i>	–	–	–	–	3	–	–
Бичок жабоголовий	<i>Mesogobius batrachocephalus</i>	–	–	–	LR	–	–	–
Кніповичія довгохвоста	<i>Knipowitschia longicaudata</i>	–	–	–	EN	–	–	–
Бичок-лисун малий	<i>Pomatoschistus minutus</i>	–	–	–	–	3	–	–
Тунець звичайний	<i>Thunnus thynnus</i>	–	EN	–	EN	–	–	–
Скумбрія атлантична	<i>Scomber scombrus</i>	–	–	–	EN	–	–	–
Пеламіда атлантична	<i>Sarda sarda</i>	–	–	–	CR	–	–	–
Ряд Скорпеноподібні (<i>Scorpaeniformes</i>)								
Тригла жовта	<i>Trigla lucerna</i>	РД	–	–	–	–	–	–
Морський йорж	<i>Scorpaena porcus</i>	–	–	–	VU	–	–	–

Умовні позначення:

ЧКУ – Червона книга України (2009) (категорії: «ЗН» – зниклий; «ЗП» – зниклий у природі; «ЗК» – зникаючий; «ВР» – вразливий; «РД» – рідкісний; «НО» – неоцінений; «НВ» – недостатньо відомий).

ЧКМ – Червона книга МСОП (категорії: EX – таксони, що зникли; EW – таксони, що збереглися у неволі; CR – знаходяться у критичному стані; EN – погрозливі таксони; VU – вразливі таксони; LR – група низького ризику, у т.ч. CD – таксони, які залежать від заходів охорони, NT – погроза близька, LC – не визивають хвилювання; DD – дані про таксон недостатні; NE – оцінка відсутня).

ЄЧс – Європейський Червоний список (категорії: див. ЧКМ).

ЧЧм – Червона книга Чорного моря (категорії: див. ЧКМ).

Берн – Бернська конвенція про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі

(«II» – Додаток II. Види фауни, що підлягають особливій охороні; III – Додаток III. Види фауни, що підлягають охороні).

Бон – Бонська конвенція про охорону мігруючих видів тварин («1» – Додаток I включає види, що знаходяться під загрозою зникнення; «2» – Додаток II включає види, стан яких є несприятливим, збереження та регулювання використання яких потребує міжнародних угод, а також ті види, стан яких міг би істотно покращитись в результаті міжнародного співробітництва, яке може бути здійснено на основі міжнародних угод).

Вшг – Вашингтонська конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою зникнення (CITES) («1» – Додаток I включає види, що знаходяться під загрозою зникнення, торгівля якими спричинює чи може спричинити на їхнє існування негативний вплив, «2» – Додаток II включає всі види, які на даний час не обов'язково перебувають під загрозою зникнення, але можуть опинитися під такою загрозою, якщо торгівля зразками цих видів не буде строго регулюватися з метою уникнення такого використання, що несумісне з їхнім виживанням).

До **Червоної книги Чорного моря** внесено 19 видів риб, у т. ч. 2 види, що знаходяться у критичному стані (пелагида атлантична, бичок трав'яник), 7 видів, що знаходяться у погрозливому стані (сарган чорноморський, риба-голка змієподібна, морський коник довгокрилий, барабуля чорноморська, кніповіччя довгохвоста, тунець звичайний, скумбрія атлантична) та 6 вразливих видів (осетер руський, севрюга, риба-голка довгорила, бичок ратан, морський карась, морський йорж).

До **Червоної книги України** внесено 29 видів риб регіону, у т. ч. 10 зникаючих (мінога українська, стерлядь прісноводна, білуга звичайна, вирезуб причорноморський, бистрянкa російська, голян озерний, марена дніпровська, лосось чорноморський, судак волзький, йорж донський) та 10 вразливих (осетер російський, севрюга, ялець звичайний, шемаї азовська і чорноморська, карась звичайний, минь звичайний, риба-голка товсторила, риба-голка тонкорила, морський коник довгорилий).

До **Бернської конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі** внесено 29 видів риб, що підлягають охороні.

До **Бонської конвенції про охорону мігруючих видів тварин** внесено 4 види (стерлядь прісноводна, осетер російський, севрюга, білуга звичайна), стан яких є несприятливим, збереження та регулювання використання яких потребує міжнародних угод.

До **Вашингтонської конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою зникнення (CITES)** внесено 5 видів регіону (морський коник довгорилий, стерлядь прісноводна, осетер російський, севрюга, білуга звичайна), які на даний час не обов'язково перебувають під загрозою зникнення, але можуть опинитися під такою загрозою, якщо торгівля зразками таких видів не буде суворо регулюватися з метою уникнення такого використання, що несумісне з їхнім виживанням.

Еколого-фауністичний аналіз

Рибне населення регіону складають 3 великих еколого-фауністичні комплекси риб: I – морський; II – прісноводний; III – солонуватоводний. Зважаючи на евригалінність ряду видів риб, їх можна, з певними припущеннями, віднести до двох-трьох еколого-фауністичних комплексів одночасно (табл. 1).

Найбільшим еколого-фауністичним іхтіокомплексом є морський (80 видів). Його основу складають тільки чорноморська, анчоус європейський, атерина чорноморська кефаль піленгас, бички кругляк і пісочник, бичок сірман та калкан азовський. Значну роль відіграють також оселедець чорноморсько-азовський, пузанок азовсько-чорноморський, тараня, кефаль сингіль, колючка триголкова, змієподібна морська голка чорноморська, морські голки пухлощока і довгорила, бички ратан, рудий, чорноморсько-азовський, жабоголовий і трав'яник, річкова камбала чорноморська. 12 видів морських та солонуватоводних риб є прохідними та напівпрохідними.

Значно біднішим є прісноводний еколого-фауністичний іхтіокомплекс (46 видів). Домінуючими видами комплексу є карась звичайний, плітка звичайна, лящ звичайний, верховодка звичайна, короп звичайний, тюлька чорноморсько-азовська, товстолоб білий, пічкур звичайний, окунь річковий, судак звичайний, йорж звичайний, бичок кругляк, бичок пісочник, тупоносий бичок цуцик. До субдомінантів комплексу можна віднести шуку звичайну, тараню, краснопірку звичайну, плоскирку європейську, гірчака європейського, атерину чорноморську, товстолоба строкатого, білого амура, вівсянку, сома звичайного, лина звичайного, щипавку звичайну, колючку південну багатоголкуву, морську голку пухлощоку та бичка голованя. До прохідних можна отнести 1 вид прісноводних риб – річкового вугра європейського.

Проміжним за кількістю видів є солонуватоводний еколого-фауністичний іхтіокомплекс (74 види). Основу комплексу на різних водоймах складають тюлька чорноморсько-азовська, тараня, атерина чорноморська, бички кругляк, пісочник, головань, чорний, сірман, ратан, рудий, чорноморсько-азовський, трав'яник і жабоголовий колючка триголкова, колючка південна багатоголкува, морська голка пухлощока, змієподібна морська голка чорноморська.

На основі вищенаведених даних можна зробити наступні **висновки**:

1. За літературними і нашими даними, іхтіофауна Запорізької області включає 133 види міног та риб (з урахуванням акліматизованих та інвазійних видів), які належать до 3 класів, 17 рядів, 41 родини та 95 родів. Основу іхтіофауни складають представники рядів Окунеподібні (49 видів), Коропоподібні (37), Колючкоподібні (9) і Оселедцеподібні (7).

2. Основу морської іхтіофауни Запорізької області складають східноатлантичні, північно-східноатлантичні, понтійські та понто-каспійські риби (разом 83 види, що складає 93,1% від морської хорологічної групи). Прісноводні водойми регіону населяють в основному північнопалеарктичні та європейські види риб (разом 22 види, що складає 16,7% від загальної кількості видів та 52,4% від прісноводної групи); значну долю (21,4%) складають види-вселенці.

3. До складу іхтіофауни області входить 68 раритетних видів міног і риб, внесених до Червоного списку МСОП (12 видів), Європейського Червоного списку (2), До Червоної книги Чорного моря (19), Червоної книги України (29), Бернської конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (29), Бонської конвенції про охорону мігруючих видів тварин (4), Вашингтонської конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни та флори, що знаходяться під загрозою зникнення (5).

4. Рибне населення регіону складають 3 еколого-фауністичні іхтіокомплекси: I – морський (80 видів); II – прісноводний (46); III – солонуватоводний (74).

Джерела та література

1. Амброз А. И. Рыбы Днепра, Южного Буга и Днепроовско-Бугского лимана. – К.: Изд-во АН УССР, 1956. – 408 с.
2. Атлас промысловых видов рыб СССР / Ред.: Л. С. Берг, А. С. Богданов, Н. И. Кожин, Т. С. Расс. – М.: Пищепром, 1949. – 148 с.
3. Берг Л. С. Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран. – М.-Л.: Изд-во АН СССР. – Ч. 1. – 1948. – 466 с.
4. Берг Л. С. Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран. – М.-Л.: Изд-во АН СССР. – Ч. 2. – 1949. – 460 с.
5. Берг Л. С. Рыбы пресных вод СССР и сопредельных стран. – М.-Л.: Изд-во АН СССР. – Ч. 3. – 1949. – 448 с.
6. Болтачев А. Р., Карпова Е. П. Морские рыбы Крымского полуострова. – Симферополь: Бизнес-Ирформ, 2012. – 224 с.

7. Булахов В. Л., Новицький Р. О., Пахомов О. Є., Христов О. О. Біологічне різноманіття України. Дніпропетровська область. Круглороті (*Cyclostomata*). Риби (*Pisces*) / За загальн. ред. О. Є. Пахомова. – Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетр. ун-ту, 2008. – 304 с.
8. Васильева Е. Д. Рыбы Черного моря: Определитель морских, солоноватоводных, эвригаллиных и проходных видов. – М.: Изд-во ВНИРО, 2007. – 238 с.
9. Веселов Е. А. Определитель пресноводных рыб фауны СССР: Пособие для учителей. – М.: Просвещение, 1977. – 238 с.
10. Демченко В. О. Іхтіофауна та показники якості води Молочного лиману в зв'язку з рибогосподарським використанням водойми: Автореф. дис. ... канд. біол. наук. – К., 2004. – 20 с.
11. Демченко В. О. Динаміка іхтіофауни річок Північно-Західного Приазов'я у ХХ ст. // Вісник Львів. ун-ту. – 2009. – Серія біол. – Вип. 50. – С. 72-84.
12. Демченко В. О. Закономірності трансформації іхтіофауни водойм Азовського басейну за впливу природних та антропогенних чинників: Автореф. дис. ... докт. біол. наук. – Чернівці, 2013. – 40 с.
13. Демченко В. О., Смирнов А. І. Зміни іхтіорізноманіття лиманів Сасик, Тилігульський, Молочний та Утлюцький // Збірник наук. праць Харківського нац. педаг. ун-ту. – 2009. – Біологія та валеологія. – Вип. 11. – С. 16-23.
14. Дирипаско О. А. Анализ состава ихтиофауны малых рек северного Приазовья в связи с геоморфологическими особенностями их бассейнов // Гидробиол. журн. – 2002. – 38. – № 3. – С. 52-58.
15. Дирипаско О. А., Изергин Л. В., Яновский Э. Г., Демьяненко К. В. Определитель рыб Азовского моря. – Бердянск, 2001. – 107 с.
16. Дирипаско О. А., Изергин Л. В., Демьяненко К. В. Рыбы Азовского моря / Под ред. Н. Г. Богуцкой. – Бердянск: Изд-во 000 «НПК «Интер-М», 2011. – 288 с.
17. Зимбалевская Л. Н., Сухойван П. Г., Черногоренко М. И. и др. Беспозвоночные и рыбы Днепра и его водохранилищ. – К.: Наук. думка, 1989. – 245 с.
18. Жизнь животных. В 6-ти т. – М.: Просвещение, 1971. – Т. 4. – Ч. I. Рыбы. – 656 с.
19. Жизнь животных. В 7-ми т. – М.: Просвещение, 1983. – Т. 4. Рыбы. – 575 с.
20. Исаев А. И., Карпова Е. И. Рыбное хозяйство водохранилищ: Справочник. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Агрорпромиздат, 1989. – 255 с.
21. Каховське водосховище. Гідробіологічний нарис / Відп. ред. Я. Я. Цееб. – К.: Наук. думка, 1964. – 304 с.
22. Козодавов С. В. Іхтіофауна Національного заповідника «Хортиця» // Природа острова Хортиця: Колективна монографія. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2016. – Вип. 2. – С. 152-162.
23. Козодавов С. В., Муленко М. А. Раритетна компонента фауни Національного заповідника «Хортиця» // Вісник Запорізького нац. ун-ту. Біологічні науки. – 2016. – № 2. – С. 102-121.
24. Куцоконь Ю., Квач Ю. Українські назви міног і риб фауни України для наукового вжитку // Біологічні студії. – 2012. – 6. – № 2. – С. 199-220.
25. Лебедев В. Д., Спановская В. Д., Савваитова К. А., Соколов Л. И., Цепкин Е. А. Рыбы СССР. – М.: Мысль, 1969.
26. Лошаков А. С. Ихтиофауна рек Берды и Обиточной // Вопр. ихтиологии. – 1963. – Вып. 3. – № 2. – С. 235-242.
27. Лысенко И. И. Голубая нива Приднепровья. – Днепропетровск: Промінь, 1978. – 126 с.
28. Митяй І. С., Антоновський О. Г., Демченко В. О. та ін. Риби Молочного лиману. – Мелітополь: МДПУ, 2003. – 75 с.
29. Мовчан Ю. В. До характеристики різноманіття іхтіофауни прісноводних водойм України // Збірник праць Зоологічного музею. – 2005. – Вип. 37. – С. 70-82.
30. Мовчан Ю. В. Риби України (таксономія, номенклатура, зауваження) // Збірник праць Зоологічного музею. – 2008-2009. – Вип. 40. – С. 47-86.
31. Мовчан Ю. В. Риби України: Визначник-довідник. – Київ: Золоті ворота, 2011. – 444 с.
32. Мягков Н. А. Атлас-определитель рыб: Книга для учащихся. – М.: Просвещение, 1994. – 282 с.

33. Насека А. М., Дирипаско О. А. Новые рыбы-вселенцы в водоемах Северного Приазовья // Вестн. зоологии. – 2005. – № 4. – С. 89-94.
34. Новицкий Р. А., Христов О. А., Кочет В. Н. и др. Аннотированный список рыб Днепровского (Запорожского) водохранилища и его притоков // Вісн. Дніпропетр. ун-ту. Біологія, екологія. – 2005. – Вип. 13. – С. 185-201.
35. Петроченко В. І. Природа Запорізького краю: Довідник. – Запоріжжя: ТанDEMАртстудія, 2009. – 200 с.
36. Петроченко В. І. Рідкісні тварини України і Запорізької області: Довідник. – Запоріжжя: ЗОЦТКУМ, 2011. – 76 с.
37. Петроченко В. І. Тваринний світ Запорізької області. Риби. Земноводні. Плазуни: Атлас. – Запоріжжя: ЗОЦТКУМ, 2013. – 50 с.
38. Петроченко В. І. Риби Запорізької області: Навчально-методичний посібник. – Запоріжжя: ЗОЦТКУМ. – 54 с.
39. Петроченко В. І., Шелегеда В. І., Жаков О. В. та ін. Рідкісні рослини, тварини, гриби і лишайники Запорізької області: Навч. посібник. – Запоріжжя: Поліграф, 2005. – 224 с.
40. Пресноводные рыбы: Справочник. – М.: АСТ Астрель, 2001. – 288 с.
41. Природа Украинской ССР. Моря и внутренние воды / Грезе В. Н., Поликарпов Г. Г., Романенко В. Д. и др. – К.: Наук. думка, 1985. – 224 с.
42. Природа Украинской ССР. Животный мир / Монченко В. И., Долин В. Г., Ермоленко В. М. и др. – К.: Наук. думка, 1985. – 240 с.
43. Промысловые рыбы СССР: Атлас / Ред. Л. С. Берг, А. С. Богданов, Н. И. Кожин, Т. С. Расс. – М.: Пищепромиздат, 1949. – 232 с.
44. Рудик-Леуська Н. Я., Христенко Д. С., Котовська Д. О. Атлас іхтіофауни басейну Дніпра. – К.: Центр учбової літератури, 2014. – 348 с.
45. Слынько Ю. В., Дгебуадзе Ю. Ю., Новицкий Р. А., Христов О. А. Инвазии чужеродных рыб в бассейнах крупнейших рек Понто-Каспийского бассейна: состав, векторы, инвазионные пути и темпы // Росс. журнал биол. инвазий. – 2010. – № 4. – С. 74-89.
46. Смирнов А. І. Сучасний стан іхтіофауни Молочного лиману Азовського моря // Збірник праць Зоолог. музею. – 2006. – № 38. – С. 23-33.
47. Тероваль Ф., Милитц К. Морские рыбы в европейских водоемах. Море. Морская рыбная ловля. – М.: АСТ, 2002. – 288 с.
48. Твоє майбутнє – земля за порогами. – Запоріжжя: Дніпровський металург, 2015. – 276 с.
49. Фауна України. В 40-а т. – К.: Наук. думка, 1980. – Т. 8. Риби. – Вип. 1. – 352 с.
50. Фауна України. В 40-а т. – К.: Наук. думка, 1981. – Т. 8. Риби. – Вип. 2. – Ч. 1. – 428 с.
51. Фауна України. В 40-а т. – К.: Наук. думка, 1983. – Т. 8. Риби. – Вип. 2. – Ч. 2. – 360 с.
52. Фауна України. В 40-а т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 8. Риби. – Вип. 3. – 368 с.
53. Фауна України. В 40-а т. – К.: Наук. думка, 1982. – Т. 8. Риби. – Вип. 4. – 384 с.
54. Фауна України. В 40-а т. – К.: Наук. думка, 1986. – Т. 8. Риби. – Вип. 5. – 352 с.
55. Фауна України. Охоронні категорії: Довідник / За ред. О. В. Годлевської, Г. В. Фесенка. – К., 2010. – 80 с.
56. Федоненко О. В., Зуб О. А. Сучасний стан промислового іхтіокомплексу Запорізького водосховища // Вісник Дніпропетр. ун-ту. Біологія. Екологія. – 2009. – Вип. 7. – С. 36-39.
57. Цвельх А. Н. Школьный определитель позвоночных животных. – К.: Рад. школа, 1983. – 256 с.
58. Червона книга України. Тваринний світ. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 600 с.
59. Щербуха А. Я. Рыбы наших водоемов. – К.: Рад. школа. – 1987. – 159 с.
60. Щербуха А. Я. Іхтіофауна України у ретроспективі та сучасні проблеми збереження її різноманіття // Вісник зоології. – 2004. – № 3. – С. 3-18.
61. Щербуха А. Я., Шевченко П. Г., Коваль Н. В. и др. Многолетние изменения и проблемы сохранения видового різноманіття рыб басейна Дніпра на примере Каховського водохранилища // Вестн. зоолог. – 1995. – № 2. – С. 22-32.